

<https://interscience.uz/>

ISSN 2181-1709 (P)

ISSN 2181-1717 (E)

SJIF: 3,546 (2020)

2022/№ 7

**ТАЪЛИМ ВА
ИННОВАЦИОН
ТАДҚИҚОТЛАР**

**ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИОННЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

**EDUCATION AND
INNOVATIVE
RESEARCH**

Раджабова Г. А. Трансформация мотива кукольности в произведениях Н.С. Лескова 1880-90-е г (на примере мировой литературы)	91
Usarova L. Badiiy tafakkurning rivojlanishida aka-uka Grimmlar o'rnini va afsonaviy obrazlar talqini	95
Ўринова М. Н. Болалар фольклорининг янги тараққиёт босқичлари	101
Nurmatova Sh. A. Xitoy folklori tadqiqi masalalari	106
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
Artikov M. B., Ajieva M. B., Umrbekova M. U. Kimyo fanini o'rganishda talabalarning ijodiy faoliyatini shakllantirishning asosiy tarkibiy qismlari	112
Farmonova M. A. Oliy ta'lim muassasasi talabalari uchun botanika fanidan yaratilgan mobil ilovaning dasturiy imkoniyatlari	119
To'xtayeva F. Sh. Ta'lim jarayoniga kompetensiyaviy yondoshuvda pedagogning raqamli kompetentlikning ahamiyati.	128
Джалолова Д. Ф., Азимова М.Н. Олий таълим талабаларида tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish modeli	133
Валиев А. А. Ватанпарвар ёшлар тарбиясида иймон-этикод туйғуларини shakllantirish	141
Hasanova G. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida noan'anaviy faoliyatlar va an'anaviy faoliyatlarning bir biridan farqi va ularning maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasidagi ahamiyati	145
Байджанова И. А. Ота-она ва бола муносабатлари болаларнинг шахсиятини shakllantirish omillari	148
Makhamadjanova N. The importance of school management digitalization	153
Муратова Н. Б. Педагогик йўналишдаги олий таълим муассасалари талабаларида ахборотни мустақил излаш ва таҳлил қилиш кўникмаларини shakllantirish tamoyillari	158
Зияева М. Ф. Олий таълим тизимида педагогик неология асосида талабалар ижтимоий фаоллигини такомиллаштиришнинг педагогик мазмуни	164
Кубаев А. С. Рахбар коммуникатив фаолиятини такомиллаштириш йўллари	170
Дилова Н. Ф., Ражабова К. Ф. Халқаро баҳолаш дастурларидан фойдаланишда жаҳон таълими билан интеграциялаш- таълим сифатини ошириш омиллари	174
Ashurova Z. M. Maktabgacha ta'limda steam texnologiyasini qo'llashning ahamiyati	179
Уснатдинова Ж. Ш. Болаларда ўз-ўзини баҳолаш қобилиятини ривожлантиришда мактабгача катта ёш даврининг ўзига хос хусусиятлари	184
Odilova F. V. Maxsus tibbiy guruhlarda jismoniy tarbiya darslarini o'tkazishning o'ziga xos jixatlari	188
Тўрабоева М. Р. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг шахсий-креатив kompetentsiyasini rivojlantirish texnologiyasi	193
Eldasheva G. V. Bilim - bu kashfiyot jarayoni: konstruktivizm ta'limni qanday o'zgartirdi	201
Ходжамбердиев М. С. Ўқувчиларга яхлит, тизимлаштирилган билимлар беришнинг баъзи масалалари	204
Melikuziev D. J. PISA assignments as a means of testing and evaluating students' knowledge	208
Орлова Т. А. современное состояние знание студентов педагогических вузов по решению астрономических задач	212
Mahmudova Ch. I. Geografik nomlarni tasniflash	219
Quzmanova G. B., Yermatova D. A. O'rinlashtirishlarga doir kombinatorika masalalarini tahlil qilish orqali yechish usullari	224

ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИКАНИНГ “ТАРБИЯ” ФАНИ ЎҚИТУВЧИСИГА ҚЎЯДИГАН КАСБИЙ ТАЛАБЛАРИ

Кошанова Нилуфар Махсудовна
Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD),
Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти
“Факультетлараро ижтимоий фанлар” кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақоламизда замонавий педагогиканинг ўзига хос хусусиятлари, тенденциялари, умумтаълим мактабларидаги ижтимоий-гуманитар йўналишидаги фанларни ўқитиш жараёнидаги ислохотлар, “Тарбия” фанининг жорий қилиниш зарурияти шу билан бирга фан ўқитувчисига қўйиладиган касбий -педагогик талаблар таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: оммавий маданият, замонавий педагогика, дидактика, психологик имкониятлар, педагогик компонентлар, касбий тайёргарлик, ўқитиш усуллари, тадқиқотчилик функцияси, маъсулият, юксак маънавият.

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К УЧИТЕЛЮ “ВОСПИТАНИЕ” СОВРЕМЕННОЙ ПЕДАГОГИКИ

Кошанова Нилуфар Махсудовна
Доктор философии в педагогических науках (PhD),
Преподаватель кафедры Межфакультетских социальных наук
Чирчикского государственного педагогического института Ташкентской области

Аннотация: В данной статье анализируются особенности и тенденции современной педагогики, реформы преподавания социальных и гуманитарных наук в общеобразовательных школах, необходимость введения предмета “Образование” и профессионально-педагогические требования к преподавателям естественных наук.

Ключевые слова: массовая культура, современная педагогика, дидактика, психологические возможности, педагогические компоненты, профессиональная подготовка, методика обучения, исследовательская функция, ответственность, высокая духовность.

FOR THE TEACHER OF “UPBRINGING” OF MODERN PEDAGOGY PROFESSIONAL REQUIREMENTS

Koshanova Nilufar Maxsudovna
Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)
Teacher of “Interfaculty Social Sciences” department of Chirchik State
Pedagogical Institute of Tashkent region

Abstract: This article analyzes the peculiarities and trends of modern pedagogy, reforms in the teaching of social sciences and humanities in secondary schools, the need for the introduction of the subject “Education” and the professional and pedagogical requirements for teachers of science.

Keywords: popular culture, modern pedagogy, didactics, psychological possibilities, pedagogical components, professional training, teaching methods, research function, responsibility, high spirituality.

Кириш. Глобаллашув жараёнлари, миллий чегараларнинг шафофлашуви, оммавий маданият хуружи, бутун инсоният учун тарбия масаласини янада долзарблаштирмоқда. Келажак авлодни турли мазмун ва шаклдаги

тахдидлардан сақлаш зарурияти таълим жараёнини замон руҳига мос равишда ислоҳ қилинишини тақозо қилади. XXI аср кишиси умуминсоний қадриятлардан ва бугунги кун ҳақиқатларидан келиб чиқиб, жисмонан соғлом, маънавий ахлоқий, интеллектуал жиҳатдан ривожланган, мустақил фикрлайдиган бўлиши шу билан бирга дунёда содир бўлаётган жараёнларга лоқайд бўлмаслиги, ташқи олам билан фаол алоқада бўлиши лозим. Сўнгги йилларда мамлакатимизда ёшлар тарбияси масаласи давлат сиёсати даражасига кўтарилиши принципиал ёндашувларни такомиллаштириш, стратегик мақсад ва вазифаларнинг концептуал асосларини ишлаб чиқиш заруратини юзага келтирди. Мамлакат ёшларини маънан ва жисмонан баркамол қилиб тарбиялаш, иқтидори ва салоҳиятини рўёбга чиқариш, уларни давлат ва жамиятнинг ривожига кенг жалб этиш, ташаббусларини етарли даражада қўллаб-қувватлаш мақсадида ҳуқуқий асослар, иқтисодий имкониятлар ва ташкилий механизмларни янада кенгайтиришга эътибор қаратилмоқда.

Мамлакатимизда қабул қилинган Узлуксиз маънавий тарбия концепцияси[1], Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги, «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги қонунлари, халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган ҳужжатлари, хусусан «Бола ҳуқуқлари тўғрисида»ги, «Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги конвенциялар, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг «Ёшлар-2030» стратегияси ҳамда Ўзбекистон Республикасининг таълим тўғрисидаги қонун ҳужжатларига асосланади.

Адабиётлар таҳлили: Маҳаллий тадқиқотчиларимиздан У.Н.Хўjamқулов[8], С.А.Тоштемирова [7], Н.М.Кошановалар [9] ижтимоий-гуманитар фанларни ўқитиш самарадорлигини таъминлаш ҳамда жамият талабларига мос кадрлар тайёрлашда замонавий педагогиканинг инновацион ёндашувларидан ҳисобланган кластер ёндашувининг самарадор ва жозибадор хусусиятлари бўйича илмий изланишлар олиб борганлар.

МДХ олимларидан: М.И. Рожков[4] педагогик фаолият тамойиллари ва ўқувчи ривожланиши ҳамда ижтимоийлашувида тўғри ташкил қилинган педагогик фаолиятнинг аҳамияти; Т.Г.Сумина[5] ўқитувчи муваффақиятли фаолияти учун педагогик фаолиятининг функционал турларини таснифлаб беради; Н.В.Кузмина педагогик фаолиятда ўзаро боғлиқ компонентларни ўқитувчи муваффақиятли фаолиятининг асоси сифатида изоҳлайди. Маҳаллий ва хориж олимларидан замонавий педагогиканинг долзарб мавзулари бўйича самарали тадқиқот ишлари олиб борилмоқда.

Тадқиқот методологияси: Ушбу тадқиқот ишида маҳаллий ва хорижий олимлар томонидан ўрганилган замонавий педагогиканинг тамойиллари, педагогик фаолият компонентлари қиёсий ўрганилган. Билдирилган фикрлар илмий таҳлил қилинган ҳамда умумлаштирилган. Шу билан бирга таълим жараёнида ахборотларнинг янгиланиб бориши бўйича статистик маълумотлар келтирилган.

Натижалар ва мунозара. Боланинг шахс сифатида шаклланиш ва ижтимоийлашув даври асосан мактаб тизимида юз беради. Шу боис мамлакатимизда умумтаълим мактабларида ижтимоий-гуманитар фанларни ўқитишда бир қанча тизимли ислохатлар амалга оширилди. Жумладан, Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 7-июлдан кучга киритилган 422-сонли қарорига мувофиқ умумий ўрта таълим муассасаларида “Одобнома”, “Ватан туйғуси”, “Миллий истиклол ғояси ва маънавият асослари” ҳамда “Дунё динлари тарихи” фанларини бирлаштирган ҳолда ягона “Тарбия” фани 1-9-синфларда 2020/2021 ўқув йилидан, 10-11-синфларда эса 2021/2022 ўқув йилидан бошлаб фанларга ажратилган умумий соатлар доирасида босқичма-босқич амалиётга жорий этилиши белгиланди.

Умумтаълим мактабларида “Тарбия” фанини ўқитишнинг мақсад

вазифалари қуйидагилардир:

ўқувчи-ёшларни муваффақиятли ижтимоий ҳаётга тайёрлаш;
ҳаётда ўз ўрнини топиш билан боғлиқ бўлган аниқ мақсадларни шакллантира олишга ўргатиш;
дунёда юз бераётган мураккаб геосиёсий ва мафкуравий жараёнларга тўғри баҳо бера олиш кўникмаларини шакллантириш;
ижтимоий муаммоларни ҳал этишда тўғри қарор қабул қилишга ўргатиш;
лоқайдлик, ҳуқуқбузарлик, “оммавий маданият”нинг турли кўринишларидан сақлаш имкони яратиш;
ҳаётда ўз ўрнини топиш билан боғлиқ бўлган аниқ мақсадларни шакллантириш;
оила-жамият ўртасидаги муносабатларнинг узилиб қолишининг олдини олиш ва ҳоказо.

Мамлакатимизда тарбия соҳасига доир сиёсатни амалга оширишда иштирок этувчи давлат органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари, хусусий сектор фаолиятининг мувофиқлиги ва мутаносиблиги таъминланиши белгиланган.

Мамлакатимизда тарбия соҳасига доир сиёсатни амалга оширишда иштирок этувчи давлат органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари, хусусий сектор фаолиятининг мувофиқлиги ва мутаносиблиги таъминланиши белгиланган.

Тарбия жараёни махсус ишлаб чиқилган бўлиши, яъни боланинг ўз-ўзини ривожлантириш, ўз-ўзини бошқариш имкониятлари билан уйғунлаштирилган мақсадга мувофиқ тизим бўлгандагина ҳақиқий бўлади.

Замонавий педагогика догматик ўтмиш билан хайрлашмоқда. Таълимдаги анъанавийлик, педагог фаолиятидаги бир хиллик давр талабига мувофиқ келмаётганлиги аллақачон тан олинган. XIX аср охири- XX аср бошларида яшаган француз ёзувчиси А. Франс “икки мавжудот санъатга таҳдид солади”, деб ёзган эди: яъни рассом бўлмаган уста ва уста бўлмаган рассом [4]. Худди шундай таҳдид педагогика соҳасига ҳам хавф солаётганлигини қайд қилишимиз лозим. Агар педагог ушбу шарафли касбга муносиб бўлмаса ёки ўз ишининг устаси бўлмаса таълим-тарбия жараёнида юқори кўрсаткич бера олмайди. Ҳозирги кунда педагог ижодкор, қобилиятли, тиришқоқ ҳар томонлама замон билан тенг қадам ташлайдиган шахс булиши талаб қилинмоқда. Замонавий педагогика дейилганда бу шахснинг ривожланиши, унинг ижтимоийлашуви мақсадли ташкил этилган таълим ва тарбия уйғун ҳолда амалга ошириладиган яхлит педагогик жараён тушунилади.

Замонавий педагогика таълимни мазмунли талқин қилишнинг камида тўрт жиҳатини кўриб чиқади: таълим -қадрият сифатида; таълим -тизим сифатида; таълим -жараён сифатида; таълим-натижа сифатида.

Таълимнинг қадриятли характеристикаси ўз навбатида учта ўзаро боғлиқ даражани кўриб чиқишни ўз ичига олади:

- таълим давлат қадрияти сифатида: таълим давлатнинг интеллектуал, илмий-техникавий ва маданий салоҳияти бўлиб, бунда давлатнинг обрў-эътиборини ҳақиқатда таъминлаш учун махсус давлат механизмлари, хусусан, давлат таълим муассасаларини моддий қўллаб-қувватлаш, махсус кадрлар сиёсатини амалга ошириш зарур;

- таълим ижтимоий қадрият сифатида: жамиятнинг турли қатламлари таълим қадриятларига турлича қарашади; фуқаролик жамиятининг етуқлиги унинг вакилларининг давлат томонидан таълим муаммоларини фуқаролар фойдасига, мамлакат тараққиёти манфаатларидан келиб чиқиб ҳал этишда муваффақият қозониш даражаси билан белгиланади;

- таълим шахснинг қадрияти сифатида: юқори сифатли таълим инсоннинг

юкори турмуш даражасининг ҳал қилувчи шартига айланиши, унинг ҳаётий манфаатлари ва шахсий қобилиятларини амалга оширишни таъминлаши мумкин.

Дунёда таълими ривожланган мамлакатлар тажрибасини кўриб чиқадиган бўлсак таълим қайсики мамлакатда давлат, жамият ва шахс томонидан таълим қадрият сифатида қараладиган бўлсагина таълим сифати ва самарадорлиги юкори даражада таъминланади.

Ҳозирги вақтда замонавий таълим мазмунини ривожлантиришни сезиларли даражада аниқлайдиган бир қатор тенденциялар аниқ намоён бўлмоқда:

- илмий-техникавий ахборот ҳажмининг жадал ўсиши кузатилмоқдаки ҳар 7-10 йилда унинг ҳажми икки баравар ортиб бормоқда. Шу билан бирга, ўзлаштирилган билимларнинг “ёши” интенсив равишда назарий билимларнинг тахминан 5 фоизи ва амалий билимларнинг 20 фоизи ҳар йили янгиланади. Тез ўзгарувчан дунёда таълимнинг энг қимматли мазмунини илмий жиҳатдан танлаш тобора қийинлашмоқда, чунки ўқувчиларнинг келажак ҳаёти ва фаолиятининг йўналишлари (контурлари) ўқитувчилар авлоди учун тўлиқ тушунарли эмас;

1. Эндиликда билимларни “захирада” беришнинг ҳожати йўқ, аксинча, ўқувчиларни ахборот оқими бўйлаб ҳаракатланишга, ўз устида мустақил ишлаш, мустақил равишда ахборотларни таҳлил қила олиш, ажратиб олиш, янгилаш ва ундан самарали фойдаланишга ўргатиш лозим бўлади.

2. Фан, ахборот жараёнларининг ақл бовар қилмайдиган даражада кўлами ривожланмоқда; мактаб таълими ўз мазмунини янгилашга, уни фан ютуқларига яқинлаштиришга анъанавий интилишда тўхтаб қолди: ўқув дастурлари ҳаддан ташқари юкланган, таълим мазмунини ташкил этишда «объективлик» инқирози тобора кучайиб бормоқда.

3. XXI асрда турли фанлар чорраҳасида изланишлар устунлик қилади. Бу замонавий мутахассислардан, бир томондан, фундаментал билимларни, иккинчи томондан, фанлараро билимларни талаб қилади. Замонавий ижтимоий амалиётнинг мураккаб муаммоларини ҳал қилиш, ҳатто мактаб таълимини ҳам индивидуал билим ва кўникмаларни операцион комплексларга бирлаштириш заруриятидан устун қўяди.

4. Замонавий дунёда алоҳида мамлакатлар таълим тизимларининг яқинлашуви тенденциялари, мактаб ўқувчилари ва талабаларни конвертация қилинадиган таълим сертификатлари билан таъминлаш истаги тобора кучайиб бормоқда. Файласуфлар ҳатто бунда «сайёравий таълим маконини» куриш истикболларини кўришади.

Замонавий таълимда қуйидаги асосий тамойиллар етачи рол ўйнамоқда: ўқитувчининг асосий роли; таълим жараёни таркибий қисмларининг бирлиги ва ўзаро боғлиқлиги; жамоани қўллаб-қувватлаш; инсонпарварлик; ўқувчиларнинг фаол фаолияти; таълим ва реал ҳаёт ўртасидаги муносабат; ўз-ўзини тарбиялаш ва ҳ.з.

Рус педагоги Рожков ўқитувчи педагогик фаолиятда қуйидаги тамойилларни жорий қилинишини мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайди [5]:

- мактаб бола тарбиясини ўз воситаси билан чекламаслиги, жамиятнинг ҳақиқий талабларини ҳисобга олиш зарур;

- ўқитувчи болага нисбатан атроф -муҳитнинг салбий таъсирини тўғрилаши лозим;

- таълим жараёнининг барча иштирокчилари ўзаро алоқада бўлиши шарт.

Таълимда ўқувчиларни тарбиялашни индивидуаллаштириш тамойили ҳар бир ўқувчининг ижтимоий ривожланишининг индивидуал траекториясини аниқлашни, унинг хусусиятларига мос келадиган махсус вазифаларни

ажратишни, болаларни ҳар хил фаолият турларига жалб қилишни, шахсий салоҳиятини очиб беришни ўз ичига олади. Дарс ва дарсдан ташқари ишларда, ҳар бир ўқувчининг ўзини ўзи англаши ва ўзини ошкор қилиш имкониятини беради.

Амалий педагогик фаолиятда индивидуаллаштириш тамойили қуйидаги қоидалар асосида амалга оширилади:

- бир гуруҳ ўқувчилар билан олиб бориладиган ишлар уларнинг ҳар бирини ривожлантиришга қаратилиши керак;
- битта ўқувчи билан ишлашда таълим таъсирининг муваффақияти бошқаларнинг таълимига салбий таъсир кўрсатмаслиги лозим;
- таълим воситасини танлашда фақат индивидуал фазилатлар ҳақидаги маълумотлардан фойдаланиш керак;
- болалар муносабатларининг муаммолари улар учун эмас, балки болалар билан ҳал қилиниши керак ва ҳ.з.

Ҳозирги кунда ўқитувчи шакллантирувчи таъсирларни ривожлантирувчи таъсирлар билан алмаштирилиши талаб қилинмоқда. Шу билан бирга, унинг асосий ғамхўрлиги ўқувчилар олдига мақсадни белгилаш ва уларнинг ушбу мақсадга эришиш йўлида боришини назорат қилиш эмас, балки ўқувчиларнинг мустақил интеллектуал, ахлоқий, эстетик ва бошқа ҳар қандай ривожланиш учун қулай, рағбатлантирувчи шарт-шароитларни яратиш бўлади [6; 99].

Ўқитиш усуллари қўйиладиган талаблар ўрганишнинг объектив қонунларидан келиб чиқади. Биринчи талаб ўқувчиларнинг билиш жараёнида сўзсиз фаол бўлиши. Ўқувчилар фаолияти даражаси ва ҳаракати ҳар хил бўлиши мумкин. Аммо ўқувчилар пассив бўлса, у ҳолда ўқув жараёнидан кўзланган натижага эришиб бўлмайди. Билимларни ўзлаштириш ҳар доим ўқитувчи томонидан маълум даражада назорат қилиниши мумкин бўлган ўз когнитив фаолиятининг натижасидир. Шундай қилиб, ўқув жараёни ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасидаги ўзаро муносабатлар тизими бўлиб, бу ерда ўқитувчи етакчи ролга эга, аммо таълим натижаси ўқувчиларнинг фаол меҳнатига боғлиқ [9].

Ҳозирги вақтда ўқитиш усуллари иккита асосий талаб қўйилади:

Ўқитиш методикаси ўқувчиларнинг билим ва малакаларини ўзлаштиришдаги ҳаракатини фаоллаштиришга ёрдам бериши лозим. Ўқитиш усуллари ўқувчиларга улар ўрганадиган ўзлаштирган ўқув материали ҳақида тушунча бериши керак. Бу талабларнинг бир-бири билан чамбарчас боғлиқлиги шундаки агар ўқувчилар ўқув материални тушунмасалар, ўзлаштириш жараёнида фаол бўла олмайдилар, шу билан бирга, агар улар ўқув материални ўзлаштиришда фаол иштирок этмасалар, керакли даражада тушуна олмайдилар.

Ўқув материални ўзлаштириш ва кейинчалик олинган билимларни амалий ва кундалик фаолиятда қўллаш қобилиятини шакллантириш лозим. Ўқув материални чуқур ўзлаштиришни таъминлаш ўқувчиларнинг билим олишига уларнинг билиш қобилиятларини ривожлантиришга ижобий таъсир кўрсатади. Ўқувчиларнинг ўқув материални тушуниши анча мураккаб ва узоқ давом этадиган жараён бўлиб уни дарс мавзуси бўйича асосий тушунчаларни ўзлаштиришдан бошлаш, аста-секин мавзу ёки ҳодисанинг энг муҳим томонларини ўрганишга ўтиш мақсадга мувофиқдир. Ҳозирги кунда ўқитиш усуллари танлаш қоидалари педагогик амалиётни ўрганиш ва педагогик тажрибани умумлаштириш асосида ишлаб чиқилган.

Ўқитиш усуллари танлаш қуйидагиларга боғлиқ:

Умумий таълим мақсади: ўқувчиларни ўқитиш, тарбиялаш ва ривожлантириш мақсадлари.

Замонавий дидактиканинг асосий тамойиллари: муайян ўқув фанининг,

мавзунинг ёки бўлимнинг ўқитиш хусусиятлари, мазмуни, усуллари, воситалари ва бошқалар.

Ҳар бир ўқув фанини ўқитишнинг методик хусусиятлари: метод ва ўқув қўлланмаларини танлашга қўйиладиган ўзига хос талаблар.

Ўқитувчи томонидан қўйилган дарснинг мақсади: кўзланган мақсадга эришиш бўйича вазифалар ҳамда ушбу дарснинг мазмуни, ўқув фани, бўлим ёки мавзунинг ўрганиш учун ўқув режасида ажратилган вақт миқдори.

Ўқувчиларнинг ёши, жисмоний ва психологик имкониятлари, уларнинг индивидуал хусусиятлари. Таълим, тарбия ва умумий ривожланиш каби мезонларни ўз ичига олган ўқувчиларнинг дастлабки тайёргарлик даражаси.

Таълим муассасасининг моддий-техник ва услубий жиҳозланиши. (ўқув-услубий адабиётлар, кўргазмалар қуроли ва ҳ.з)

Ўқитувчининг касбий тайёргарлиги. Маҳорат даражаси, педагогик қобилияти, шахсий хусусиятлари.

Ўқитувчи педагогик фаолияти мақсадлар, мотивлар, ҳаракатлар ва натижалар бўлган тизимдир. Н.В.Кузмина педагогик фаолиятда ўзаро боғлиқ учта компонентни ажратиб кўрсатади: конструктив, ташкилий ва коммуникатив. Ўқитувчи муваффақиятли фаолияти учун педагогик фаолиятнинг ушбу функционал турларини амалга ошириши зарур.

Конструктив фаолият конструктив таркиб- ўқув материални танлаш тузиш, режалаштириш қилиш; конструктив-оператив-ўз ҳаракатлари ва ўқувчилар ҳаракатларини режалаштириш; конструктив-материал-педагогик жараёнининг ўқув ва моддий базасини лойиҳалаш [6;21] лардан иборат.

Ташкилий фаолият ўқувчиларни турли фаолият турлари, синф жамоасини ташкил қилиш, жамоани яратиш каби ҳаракатлар тизимини амалга оширишни ўз ичига олади. Коммуникатив фаолият ўқувчи ва ўқитувчи, жамоатчилик вакиллари ва ота-оналар билан мақсадга мувофиқ муносабатларни ўрнатишга қаратилган. Фан самарадорлигини таъминлашда ўқитиш усуллариининг кетма-кетлигини танлаш ўқитувчи томонидан маълум бир кетма-кетликда амалга оширилиши мақсадга мувофиқдир. Ушбу қоидага риоя қилиш барча усулларнинг муваффақиятли ишлаши учун зарурий ҳисобланади.

Рус олими А.И.Шчербаков ўқитувчи асосий функциялари компоненти сифатида конструктив, ташкилий ва тадқиқотчилик функцияларини кўрсатади. Ушбу функциялардан тадқиқотчилик функциясига алоҳида урғу беради.

Ҳар бир педагог-ўқитувчи педагогик ҳодисаларга илмий ёндашиши, билим ва малакасини ривожлантиришда илмий ва педагогик тадқиқот усуллари таяниши, бошқа ўқитувчилар, шу жумладан ўз тажрибасини таҳлил қилиб бориши лозимлигини таъкидлайди. Ҳақиқатдан ҳам ўқитувчи доимий равишда ўз устида мунтазам ишлаши билим ва малакаларини ошириб бориши даркор. Педагогик фаолиятнинг конструктив компонентларига ички ўзаро боғланган аналитик, башоратли ва проектив функциялари киради. Фаолиятнинг барча таркибий қисмларини амалга ошириш ўқитувчидан махсус педагогик маҳоратни талаб қилади.

Хулоса ва таклифлар: Ўқитувчилик касбига қўйиладиган энг муҳим талаблардан бири ижтимоий ва касбий позициясининг аниқлигидир. Ўқитувчи позицияси бу - дунёга, педагогик воқеликга ва педагогикага бўлган интеллектуал, иродали, ҳиссий жиҳатдан баҳоловчи муносабатлар тизимида айтилади. Ушбу талаблар бир томондан жамият унга тақдим этган имкониятлар билан белгиланса, иккинчи томондан эса фаолиятининг ички шахсий манбалари - ҳаракат, тажриба, мақсадлар, унинг кадриятлари, дунёқараши ва идеаллари билан белгиланади. Ўқитувчининг позицияси унинг шахсиятини,

ижтимоий йўналишининг табиатини очиб беради. Ўқитувчининг ижтимоий мавқеи фуқаролик ҳатти-ҳаракати, қарашлар ва эътиқодлар тизимидан келиб чиқади. Ўқитувчининг ижтимоий мавқеи кўп жиҳатдан касбий мавқеини белгилайди. Ўқитувчининг касбига мотивацион-қийматли муносабати ўқитувчи шахсининг ўзагини ташкил қилади. Умумтаълим мактабларида “Тарбия” фанининг жорий қилиниши давр талаби ва эҳтиёжи билан бевосита боғлиқ.. Ушбу фан бошқа фанлардан кучли интеграцилашган фанлиги билан ажралиб туради. Ўқувчиларни ақлий, руҳий, интеллектуал, ахлоқий, диний, жисмоний, иқтисодий, эстетик (ва ҳ.з) тарбиялашни ўз ичига олган “Тарбия” фани бўлғуси фан ўқитувчиларига юқори талабларни қўяди. “Тарбия” фани ўқитувчиси юксак маънавиятли, касбий қобилиятли ва кенг тафаккурга эга бўлиши талаб қилинади. Сабаби фан фалсафа, ахлоқ, дин, этика, эстетика, психология ва тадбиркорлик каби кўплаб фанлар уйғунлигидан иборат. Демак “Тарбия” фани ўқитувчиси замонавий педагогика талабларига жавоб бера олиши, жамият талабларига мос келажак авлодни тарбиялашда маъсулиятли, руҳан, маънан соғлом, кенг тафаккурли бўлиши лозим. Ушбу масалада олий таълим тизими ўз ижтимоий буюртмачиси бўлган умумтаълим мактабларига етук, маъсулиятли кадрларни таъминлаш масаласига маъсулдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

Ўзлуксиз маънавий тарбия концепцияси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31-декабрдаги И 059-сонли қарорига 1- илова. ҚҲММБ: 09/20/1059/0017-сон. 03.20.2020.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 7.07.2020. санасидаги 422-сонли қарори. <https://lex.uz/ru/docs/4885018>

Голованова Н.Ф. Педагогика. 2018. <https://studme.org/297874/>

Рожков М. И. Организация воспитательного процесса в школе [Текст]: учеб. пособие для студентов вузов / М. И. Рожков, Л. В. Байбородова - Москва: ВЛАДОС, 2000. - 254 с.

Сумина Т.Г. Теория воспитательной работы. Курс лекция. Екатеринбург. РГППУ. 2010. -С. 99.

Тоштемирова С.А. Кластер ёндашуви асосида умумий ўрта таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш /пед. фан. фалсафа док. дисс. (PhD). Чирчиқ. 2021. -Б. 160.

Хўжамкулов У.Н. Педагогик таълим кластерининг илмий-назарий асослари// пед.фан. док. дисс. Чирчиқ. 2020.- Б. 277.

<https://spravochnik.ru/pedagogika/teoriya-obucheniya/trebovaniya-k-metodam-obucheniya-vybor-metodov-obucheniya/>

Кошанова Н.М. Умумтаълим мактабларида синф раҳбарлари фаолиятини ривожлантириш механизмлари (кластер ёндашуви асосида) пед. фан. фалсафа док. дисс. (PhD). Чирчиқ. 2022. - Б. 160.